

cos-előadóművész Kiskopasszal; a fotómodell Mirával. Velük és körülöttük bonyolódnak és kuszálódnak össze a szálak reménytelenül és kegyetlenül a vágyak túlfűtött tengerén, melyen az érzelemmentes Mamiko is önfeledten ott hánykolódik „láthatatlan”. A törzsszövegben szinte meg is feledkezhetünk róla az olvasás során. Végül – amikor újra föltűnik – ő is áldozatává és tettesévé válik az eseményeknek. Ez billenti helyre a saját idejét (és a befogadót is).

Sára Júlia rendkívül plasztikus monológjai, elbeszélései egy kortárs jelenséget feszegető regénnyé állnak össze a szemünk előtt. A megrázó, felkavaró és helyenként felháborodásra készítő naturalis leírások egy társadalmi közegről mutatnak pontos és ítéletmentes látetelet. Erre tart hát a világ? – kérdezhetjük. S mondhatjuk azt: meglehet. Tehát minimum ezért is megkerülhetetlen a *Mamiko nappalaival* való ismerkedés.

TransHistory

Bihary Gábor

A honi olvasók nagy része akkor ismerte Colum McCann nevét, amikor a Hadd forogjon a nagyvilág című regény két évvel ezelőtt megjelent magyar nyelven. A könyv 2009-ben elnyerte az amerikai Nemzeti Könyvdíjat, ez pedig az Írországból az Egyesült Államokba vándorolt író számára meghozta a nemzetközi hírnevet is. Az ír-amerikai kapcsolatok és a kivándorlás által nyitott kontextusokkal lép párbeszédbe az új, TransAtlantic című elbeszélése is, melyben még szorosabban fonódik össze amerikai és ír történelem. Míg a Hadd forogjon a nagyvilág egyetlen valós történelmi esemény köré szerveződik – Philippe Petit 1974-es kötél tánca a World Trade Center újonnan átadott ikertornyai között –, és innen látunk rá a vele azonos időben zajló egyéb történésekre, ami sokszorosan összekapcsolt hálózatot teremt a különböző család-történetek között; addig az új könyv ezt a szinkronicitást diakroniára cseréli, vagyis időben nagyobb távolságot átfogó keretben kérdez rá az egyéni sors és a történelem mibenlétére. – Bihary Gábor kritikája Colum McCann, TransAtlantic című re-

*gényéről (ford. Mesterházi Mónika, Budapest, Magvető, 2015.)**

A szereplői perspektívákat váltogató elbeszéléstechnika szintén ismerős lehet a korábbi opuszából, ebből a szempontból a *TransAtlantic* struktúrája már-már túlzó akkurátusságot mutat. Az első szakasz három különböző hőstettéről tudósít, melyeknek férfiak a főszereplői; a második szakasz egy női családregény, anyák és lányaik útját követjük végig a 19. század végétől az olvasó jelenéig; a harmadikban a család utolsó tagjának énelbeszélése olvasható. A szöveg egyik erénye, hogy olyan valós eseményeket helyez a fikció terébe, amelyeket az átlag magyar olvasó nem feltétlenül ismer. Az első fejezetben szembesülünk azzal, hogy az Atlanti-óceánt megállás nélkül először John Alcock és Arthur Brown repülte át az I. világháború után, egy átalakított bombázóval (Charles Lindbergh, akiről talán többen hallottunk, ugyanezt a tettet évekkel később, de egyedül hajtotta végre). A 19. századi abolitionista mozgalom egyik szószólójáról, a fogságból szabadult, politikai karriert magának mondható Frederick Douglass-ról és írországi útjáról szintén kevesebb információval rendelkezhetünk. Ehhez hasonló Írország történelméhez való viszonyunk, a könyv bizonyos utalásainak megértéséhez szükséges némi kutatás, utánakeresés, és ez alól nem jelent kivételt, ha a jelenünkhöz közeli eseményekről van szó, mint az észak-ír béketárgyalásokról a kilencvenes évek végén. A kötet viszont az általa megteremtett olvasói elvárásoknak kevésbé képes megfelelni, ugyanis nem egészíti ki, nem árnyalja kellő mértékben történelmi ismereteinket, vagy Írországról, az amerikai polgárháborúról bennünk élő sztereotípiákat, hanem gyakran találkozzunk kevésbé elbonyolított, klisés megoldásokkal, amelyek miatt joggal érheti kritika a könyvet. Például a George Mitchell szenátor szempontjából láttatott béketárgyalások során folyton annak a bántóan közhelyes mondatnak az igazolását kapjuk, hogy a politikus is csak ember, aki feleségével és kisgyermekükkel szeretne együtt lenni, nem pedig a kimerítő diplomáciai csatározások lövészárkaiban küzdeni. Ezek a megoldások már csak azért is sajnálatosak, mert a könyv végén hosszú névsor áll a köszönetnyilvánításban, amellyel nem arányos a szöveg eruditív ereje.

Erre a jelenségre a regény felkínál egy magyarázatot, hiszen érthetnénk úgy, hogy a tudásunk bővítése helyett épp ennek az elvárásnak az elégtelenségét állítanánk, pontosabban tagadnánk a történelem nagyellbeszélésként

értelmezését. Ezt az interpretációt igazolja, hogy a karakterek motivációi nem merülnek ki a politikai valamint a nyilvános szférához tartozó tetteikben, ahogy ezt az említett szenátori tevékenységet feldolgozó fejezet mutatja, sokszor jelentéktelennek tűnnek az egyéb, privát eseményekhez képest. Érdeemes megvizsgálni, hogyan közvetítik az újságok a híreket, a nyomtatott sajtótermékekre ugyanis a fontos, „történelmi” pillanatok hordozói, szinte kanonikus szereppel bírnak. A szenátor bevett fordulatokat és szentenciákat használ a nyilatkozatában: „De ne áltassuk magunkat, hogy vége. És azzal se áltassuk magunkat, hogy csak most kezdődött. Nem elvárás volt, nem. Meggyőződés volt. Ezt az anyák nemzedékei fogják megérteni. Én ezt egyáltalán nem érzem szentimentálisnak, nem, egyáltalán nem. Cinikusnak lenni könnyű. Az optimista a cinikus bátrabb változata.” (159.) Az átrepülésről tudósítók semmit nem bíznak a véletlenre: „Tizenöt óra telt el. Alcock és Brown vagy Írországhoz közelít már, vagy rég meghaltak, a vágy áldozatai lettek. A riporterek belefognak az első bekezdésbe, kétféle stílusban is megírják, elégikusan és ünnepelesen: *Ma, a világok nagy összekapcsolódásakor – Ma, a nagy hősök gyászolása napján*” (40. kiemelés az eredetiben). A publikus, széles tömegeket tájékoztató cikkek diskurzusként lepleződnek le, ami retorikai-műfaji kérdéssé konvertálja a történelmet, és ez nagynarratíva nimbusának repedezését mutatja fel a hőstettek elbeszélésében.

Az igazi ellenpéldát a négygenerációs női családregegy jelentí, amelyben inkább a személyes sors, egyfajta a mikrotörténeti perspektíva lesz meghatározó. A nők „történelme” a szöveg végére legalább annyira fontosnak tűnik, mint a férfiaké, és ez az átvezetés a regény egyik poétikai erénye. A nők ugyanis kezdetben mellékalakok a hőstettek árnyékában, jelentéktelen helyzetük és sorsuk később felértékelődik, a történelem fogalma pedig az általuk bejárt úttal válik azonossá. Szimbolikusan viszi színre ezt annak a levélnek a históriája, melyet még Alcock-ék hoztak át az óceánon egyéb küldeményekkel együtt, de amely aztán sosem ért célba. 2011-ben, amikor az utolsó fejezet zajlik, a levél már történeti dokumentumnak minősül, a kibontására vállalkozó utolsó leszármazott, Hannah azonban hiába remél pénzt az eladásából, a kézirat csupán egy köszönetnyilvánítást tartalmaz annak az ír hölgynek címezve, akinek segítségével Amerikába hajózott a család őse, Lily. A levél tartalma némi csalódást kelthet a befogadóban, a történelemmel kapcsolatos narratív struk-

túrák közötti választást viszont egyértelművé teszi, még ha kissé mesterkélt módon is. Némileg leegyszerűsítő az a szándékoltság, amelyben a kétféle történelemfelfogás nemi indexet kap, és megerősít bizonyos oppozíciókat (és mögéjük rejtett értékhierarchiát), melyben a nő a magán-, a férfi a nyilvános térrel azonosulna. A férfiak privát énjének megismerése azonban ezzel ellentétes szándékot jelöl, mintha a szöveg lebegtetné mindkét értelmezést, felveti, látszólag igazolja, de nem foglal állást a kérdésben, amiben nem esztétikai potenciált, hanem kissé zavaró eldöntetlenséget fedezhetünk fel, amely véleményem szerint nem fokozza, hanem inkább csorbítja az élményt.

Ahogy halad előre a cselekmény, és egyre szorosabbá válnak a szereplők közötti kapcsolatok, arra készítette az olvasót, hogy „visszafele” is elkezdje olvasni a könyvet, a történelem mibenlétére adott válasz a különbségek hangsúlyozása helyett inkább egy közös antropológiai sorsban jelölődik ki, minden szereplő megtapasztalja ugyanis az elmúlást, a gyászt, a magányt. A fejezetek csupán egy-egy kiragadott, rövid időmetszetről nyújtanak képet, a jelent az idő előrehaladása folyton relativizálja, ami néhol az elért eredményeket is érvényteleníti. Erre a sablonra többször utal a motívumokban gazdag szöveű textus, hiszen Brown évekkel később alkoholproblémákkal küzd, akit nem tartott meg a kortársi emlékezet sem; a 19. század végén még jövedelmező jégvermelés évtizedek múlva meghalodottá válik a hűtőszekrények megjelenésével. A nők leányból anyává válnak, az egyik fejezetben még fiatalok, a másikban már idősek, közös sorsuk a lassú elmagányosodás, ha férjhez is mentek, később vagy elváltak, vagy özvegyek lettek. A szöveget keretbe foglalja két haláleset, ugyanis Lily, a családtörténet kiindulópontja, az ósanya elveszíti első házasságából született fiát az amerikai polgárháborúban, csakúgy, mint a család utolsó ága, Hannah is: Tomast ír partizánok lövik le a hetvenes években.

Érdeemes kitérni a cím magyarázatára. Az atlanti átkelés a szöveg egyik szervezőelve, és ebből a szempontból is polarizált a szerkezet. A férfiak Amerikából érkeznek Írországra, a repülőút tekinthető egyfajta visszafelé eljátszott kolonizálásnak, meghódításnak, hiszen az Újvilágból repülnek az anyaországba (!). Frederick Douglass az egyenlőség eszméjét hozza, a szenátor pedig a békét, csupa elvont értéket. Lily épp Douglass hatására vándorol ki Amerikába, maga mögött hagyva a cselédséget, az unokája, Lottie azonban Írországra telepedik le, mely az otthon, az anya, a bensőséges metaforájává válik.

Ezek a megfeleltetések túl nyíltak, egyértelműek, ezért kevésbé képes beszélni a hazához fűződő viszonyról, honvágyról és kulturális különbségekről, pedig a szándék ismét tetten érhető. Ugyanez mondható el a regény posztkolonialista szempontú megközelítéséről. Douglass idegensége nem törődik el Európában, de nem érik komolyabb atrocitások, amit kissé idillinek gondolhatunk. Karrierje, tevékenysége a teljes asszimilációra tett kísérlet: O’Connell, az ír szónok fekete O’Connellnek nevezi; a kulturálisan saját jegyek meg sem jelennek a szövegben, már eleve egy képzett, az etikett minden apró mozzanatát jól ismerő polgárként látjuk. Az utolsó fejezetben egy kenyai származású Douglass-szekértő, Manyaki becsüli meg a levél értékét; ő már a globalizált világ tagja, aki ír nőt vesz feleségül, és szabadon mozog a kultúrák között. A zárlatban a Manyaki–család beköltözik Hannah tengerparti villájába, ők lesznek Írország immár multikulturális történetének folytatói.

McCann tagadhatatlanul jó író a szó technikai értelmében, a súlypontok áthelyezése, férfi és női történetek közötti váltás a regény egyik üdítő megoldása. Az erőteljes lírai nyelv és a különböző narratív szerkezetek vegyítése, a szabad függő beszéd alkalmazása, a perspektívaváltások William Faulkner vagy Virginia Woolf művészetével mutatnak hasonlóságot. A regény említett hibáit, mint a sekélyes és giccses szerkezeteket mindez nem képes mindenhol ellensúlyozni. A szöveg olvasása ezzel együtt is kellemes időtöltés, hatását viszont nem az intellektuális kihívásai tartogatják.

*A regény értelmezését jelentékeny módon segítették, kiegészítették az Alföld Stúdió tagjai, akiknek a szöveg közös tárgyalásakor elhangzott hozzászólásait itt köszönöm meg.

A líra nem szelfibot

Kulin Borbála

Lapis József: Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez című tanulmánykötetének néhány tanulsága

Ironikus vagy sem, a könyv elejére választott mottó? – ezen gondolkodom. Eszemben Rilke, ahogy egy helyütt egy zsúfolt könyvtárteremről írja, „Mert talán háromszáz olvasó is van a teremben, de nem valószínű, hogy mindegyiknek lenne egy költője. (Isten tudja, mi jutott nekik.) Háromszáz költő nem is létezik.” Itt pedig a mottó Otlíktól: „Amilyen ritka és magányos tünemény egy valamirevaló magyar regényíró, éppen olyan mindennapi jelenség mifelénk a költőóriás”.

Akár háromszázan is vannak? Csak a kortársak? Ha összeszámolnánk, darabra, a kortárs publikáló verselőket, többen is. És valóban: ki igazodhat el biztonsággal ebben a rengetegben? Ki ítélheti meg, ki az óriás vagy ki az, aki csak most, az egyvidejűség horizontjáról tűnik valamilyennek? Egyelőre senki – vetíti előre bevezetőjében óvatossággal Lapis József. De óvatossága mögött gyaníthatunk némi szerénységet is: ha a hatástörténeti távlat hiányára hivatkozva rögtön az elején fel is függeszti értékítéleteinek időtállóságát, olvasóként tudnunk kell: nem akármilyen (sor)vezetőre bízunk magunkat Lapis József könyvét választva. A szerző, aki közös barangolásra, együttolvasásra invitál, szerkesztői munkáiból kifolyólag (is) a terep egyik legkiválóbb ismerője, elméleti felkészültsége nem hagy kívánni valót maga után. Ez azonban még mind kevés lehetne a bizalomhoz. Amiért – mindezeket túl – Lapis igazán mérvadó kritikus, az annak az érzékenységének köszönhető, ami kritikáit képes a tudomány és a szakmaiság legvégső határaiig elvinni, amin túl már csak a személyesség, az érzelmek és az érintettség elemi és elbeszélhetetlen kaotikussága létezik, az irodalom valódi terepe, amibe olvasóként csak fejest ugrani érdemes, kritikusként azonban tudni kell jó érzékkel megállni ezen a határon. Az érzékenység és a szakmaiság közötti kényes, pontos egyensúly megtartása